

MEDIJPRATĪBAS IZGLĪTĪBA PAMATIZGLĪTĪBAS UN VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS SATURĀ LATVIEŠU VALODAS MĀCĪBU PRIEKŠMETĀ

Topics of Media Literacy in the Content of Primary and Secondary Education in the Subject of the Latvian Language

Sandra Murinska

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Latvija

Inga Kaļva-Miņina

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Latvija

Abstract. People are facing the growth and access of information, as well as the various forms of communication. While some part of society experience a lack of information, others are flooded with printed, broadcast and digital content. UNESCO argues that media and information literacy can provide answers to questions related to our culture of information and critical thinking. Media literacy must be discussed through education, because teachers are the key person to literacy of the society. An important way to update media literacy among teachers and students is to introduce it in the curriculum. The topic of media literacy is currently included in the curriculum based on the new competency approach in Latvia. When evaluating the curriculum of the subject of the Latvian language, the aim of the paper is to determine which topics and aspects of media literacy are included in the curriculum of the Latvian language and what pupils' skills and knowledge they promote.

Keywords: media literacy, school curricula, Latvian language, education content.

Ievads

Introduction

Šī pētījuma objekta – medijpratības – nozīmi visprecīzāk izteic Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) mājaslapā publicētais ievads par medijpratību: informācijas kvalitāte, ar kuru mēs darbojamies, būtiski ietekmē mūsu uztveri, uzskatus un attieksmi. Tā var būt informācija no citām personām, plašsaziņas līdzekļiem, bibliotēkām, arhīviem, muzejiem, izdevējiem vai citiem informācijas sniedzējiem, ieskaitot tos, kas atrodas internetā (UNESCO, a). Tas nozīmē, ka nav runa tikai par medijiem vai informāciju globālajā tīmeklī, bet par informācijas uztveršanas, lietošanas un izplatīšanas paradumiem kopumā. Tādēļ arī UNESCO, minot tēmu

medijpratība, vienmēr to saista un apskata līdztekus ar jēdzienu *informācijas pratība*.

Ikvienam ir nepieciešamas zināšanas par masu medijiem un informācijas sistēmām, lai izteiktos un kritiski izvērtētu masu mediju un dažāda veida informācijas saturu. Mediju un informācijas pratība, iespējams, ir vissvarīgākais un nozīmīgākais līdzeklis šāda veida zināšanu un spēju attīstīšanai (Wadbring & Pekkala, 2017).

Par medijpratību ir jārunā ar izglītības starpniecību, jo skolotāji ir *vārti* uz sabiedrības pratību (UNESCO, b). Nozīmīgs veids, kā aktualizēt medijpratību skolotāju un skolēnu vidū, ir ieviest to izglītības saturā. Medijpratības tematika Latvijā šobrīd ir iekļauta jaunajā kompetenču pieejā balstītajā mācību saturā. Tādējādi raksta mērķis ir, izvērtējot mācību programmas latviešu valodas mācību priekšmetā, noteikt, kuri medijpratības temati ir iekļauti izglītības saturā latviešu valodā un kādas skolēnam nepieciešamās prasmes un zināšanas tie veicina.

Lai to paveiktu, pētījuma praktiskajā daļā ir veikta latviešu valodas mācību priekšmeta no 4. līdz 12. klasei mācību programmu kvalitatīvā satura analīze.

Teorētiskie aspekti *Theoretical Aspects*

Nereti teorētiskajā literatūrā jēdziens *medijpratība* tiek lietots kopā ar jēdzienu *informācijpratība*. Jēdziena *medijpratība* skaidrojumi ir daudzpusīgi, tādēļ medijpratības eksperti apgalvo, ka nav nepieciešams izvirzīt vienu definīciju. Drīzāk būtu jāapspriež vairākas mediju lietotprasmes, kas, iespējams, palīdzētu kontekstualizēt dažādas mediju lietotprasmes definīcijas (Wadbring & Pekkala, 2017).

Viens no skaidrojumiem, ko pauž mediju un izglītības eksperts profesors Deivids Bekingems (*David Buckingham*) no Lielbritānijas, ir saistīts ar prasmēm un kompetencēm: mediju pratība ir spēja piekļūt, saprast un veidot komunikāciju dažādos kontekstos (Buckingham, 2007). Šī definīcija tiek izmantota gan Lielbritānijā, gan ASV, kur medijpratības jautājums jau tiek aktualizēts kopš 2000. gadu sākuma.

Latvijas mediju politikas dokumentos galvenokārt tiek akcentēta prasme darboties ar informācijas avotiem: mediju pratība – arī mediju lietotprasme, mediju lietotpratība. Tā ir zināšanu un prasmju kopums, kas nepieciešams darbam ar informācijas avotiem – informācijas atrašanai un analīzei, informācijas sniedzēju funkciju izpratnei, informācijas satura kritiskam izvērtējumam, objektīvas informācijas atšķiršanai no tendenciozas, dažādos avotos pieejamo ziņu salīdzinājumam, lai veidotu savu pamatotu viedokli.

Mediju pratība ietver arī prasmi praktiski lietot medijus (Ministru Kabinets, 2016).

Kā redzams, informācijas pratības jēdziens ir integrēts definīcijā, nenosaucot konkrēti masu medijus, taču tie tiek uzlūkoti kā informācijas avoti. Šajā pētījumā par pamatu tiek izmantots UNESCO apstiprinātais medijpratības un informācijpratības skaidrojums. Mediju un informācijas pratības ietvarā ir iekļautas: digitālā pratība, ziņu pratība, datoru pratība, interneta pratība, spēļu pratība, kino pratība, televīzijas pratība, reklāmas pratība, informācijas pratība, mediju pratība, vārda un informācijas pratība, bibliotēku pratība (Grizzle & Wilson, 2011).

Lai gan lielākajā daļā sabiedrības tiek lietots jēdziens *medijpratība*, D. Bakingems skaidro, ka medijpratība ir mediju izglītības rezultāts. Ar mediju izglītību šajā gadījumā tiek saprasts mācīšanas un mācīšanās par medijiem process (Buckingham, 2003). Eksperts mediju izglītībā saskata arī jēdziena *pratība* iedevumu (Buckingham, 2003): pratība nepārprotami ir kas vairāk nekā tikai funkcionāla pratība, proti, prasme izmantot tehniski kādu lietu, piemēram, kameru.

Kā atzīst mediju politikas veidotāji, mediju pratības neesamība ilgtermiņā sabiedrībā var radīt dažādas problēmas: nespēju adekvāti novērtēt dažādus medijus un to saturu, neprasmī kritiski uztvert mediju darbību un saturu, kā arī izpratnes trūkumu par audiovizuālā kultūras mantojuma un mediju lietošanas daudzveidību. Latvijas mediju politikas veidotāji uzsver 21. gadsimta mediju vides multimedialitāti, kas no mediju lietotāja pieprasa jaunas prasmes un kompetences. Sabiedrībai, kurā ir augsta mediju pratība, ir daudz kritiskāka attieksme pret mediju saturu un tā ietekmi. Vienlaikus šāda sabiedrība spēj arī radošāk un daudzpusīgāk izmantot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas. Mediju pratība nozīmē spēju orientēties daudzveidīgajā mediju vidē, kas ir svarīgs priekšnosacījums komunikatīvi integrētas sabiedrības pastāvēšanai un sociālā kapitāla vairošanai. Tādēļ mediju pratības veicināšana ir būtiska Latvijas mediju politikas prioritāte, kas tiek skaidrota kā auditorijas prasme lietot medijus, meklēt un analizēt informāciju, kritiski izvērtēt mediju vēstījumus, kas savukārt veicina sabiedrības komunikatīvo integrāciju. Šādas prasmes sekmē indivīda radošo darbību, kā arī mazina mediju komunikācijas vienvirziena ietekmi, ļaujot atpazīt un novērst tendenciozas informācijas izplatīšanu. Zinoša auditorija spēj atšķirt medijus, kas atbalsta un pārstāv kvalitatīvas un uzticamas žurnālistikas principus (Ministru Kabinets, 2016).

Būtiska loma šajā procesā ir abām nozarēm – gan izglītības, gan mediju jomai, kuras mijiedarbojoties spēj uzlabot sabiedrības medijpratību.

Medijpratība izglītībā *Media Literacy in Education*

Latvijas Mediju politikas nostādņēs galvenās darbības ir saistītas ar masu mediju vides aktivitāti, proti, mediju saturā tiek aktualizēti medijpratības jautājumi. Līdztekus ir paredzēta sabiedrības izglītošana, taču nav pateikts, kādā veidā. Pārējās darbības saistītas ar izglītības satura pilnveidi medijpratībā. Šajā gadījumā nozīmīga loma ir piešķirta pedagogiem, pirmkārt, viņiem ir jāizglītojas pašiem, lai varētu zināšanas nodot tālāk, otrkārt, ir paredzēts radīt mācību līdzekļus jeb materiālus, lai sniegtu atbalstu pedagogiem skolēnu medijpratības izglītošanā.

Daudzas Eiropas Savienības (ES) valstis medijpratību ir izvirzījušas kā svarīgu politikas prioritāti, uzsverot, ka medijpratības veicināšana nozīmē atbalstu ne tikai formālai izglītībai, bet arī dažādām kultūras institūciju, nevalstisko organizāciju un brīvprātīgo iniciatīvām (Ministru Kabinets, 2016). Tā kā mediji mainās un to tehnoloģijas attīstās ļoti ātri, nozīmīga kļūst medijpratības vieta mūžizglītības kontekstā.

Medijpratības izglītības ainava Eiropas izglītības sistēmā ir sadrumstalota. Tās izpausmes ir atšķirīgas – medijpratība ir iekļauta kā temats mācību programmās vai kā atsevišķs priekšmets (McDougall, Zezulkova, van Driel, & Sternadel, 2018). Taču būtiski apzināties, ka medijpratība ir nozīmīgs temats visos mācību priekšmetos un mediju izglītība kā daļa no satura var tikt iekļauta šādos mācību priekšmetos: dzimtā valoda, vēsture, ģeogrāfija, pilsoniskā izglītība, dabaszinātnes vai kā mediju studiju priekšmets (McDougall et al., 2018). Piemēram, dabaszinībās medijpratības tematika var tikt iekļauta kā prasme izprast un analizēt, lai spētu kritiski izvērtēt masu medijos publicētos rakstus par zinātņi.

Atšķirībā no citām ES valstīm obligātās izglītības iestādēs Latvijā mediju pratībai līdz šim ir nepietiekami pievērsta uzmanība. Pamata un vidējās izglītības posmos atsevišķos mācību priekšmetos ir paredzēts runāt par mediju ietekmi, taču medijpratības apguvei būtu jānotiek integrēti teju visos mācību priekšmetos. Lai gan tiek veidoti arī dažādi metodiskie materiāli, tomēr tajos iekļautā informācija ietver atsevišķus medijpratības elementus, nevis piedāvā vispārēju medijpratības sistēmiskas apguves paraugu.

Citviet pasaulē būtisku devumu medijpratības pilnveidē sniedz bibliotēkas. Ir izstrādātas programmas, lai veicinātu dažādu vecumu un sociālās piederības pārstāvju medijpratību. Piemēram, Amerikā ir izveidots tēmu saraksts, kuras tiek aicināts aplūkot kā nozīmīgu mūsdienu realitātes daļu neformālās izglītības kontekstā, piemēram, bibliotēkās (American Library Association, 2020). Tās ir interneta arhitektūra, pilsoniskā aktivitāte, mediju vide un ekonomika, neprecīza

informācija (kas nav radīta kaitnieciskiem nolūkiem) un dezinformācija (radīta, lai kaitētu), kā arī mediju veidošana un dalīšanās ar mediju saturu.

Medijpratības saturs latviešu valodas mācību priekšmetā *Content of Media Literacy in the Subject of the Latvian Language*

Lai varētu vērtēt medijpratības tematikas klātbūtni izglītības saturā latviešu valodas mācību priekšmetā, tika veikta tā kvalitatīvā satura jeb kontentanalīze latviešu valodas mācību stundas programmām no 4. līdz 12. klasei, kuri ir izstrādāti Valsts izglītības satura centra (VISC) projektā “Kompetenču pieeja mācību saturā” (Skola2030). Tie ir pieejami vietnēs *skola2030.lv* un *mape.skola2030.lv*. Vietnēs atrodamie materiāli ir pētījuma avots.

Kontentanalīze šajā gadījumā ļauj veikt sistemātisku satura, skaitlisku apstrādi, novērojumu un interpretāciju (Mārtinsone, 2011). Izmantojot kvalitatīvo kontentanalīzi, tika atklāti būtiskākie medijpratības aspekti un temati mācību programmās.

Programmā ietvertie medijpratības un informācijpratības temati tika kategorizēti, balstoties uz UNESCO izstrādātajiem mediju un informācijas pratības sasniedzamajiem rezultātiem, kuri precīzi atklāj šīs prasmes būtību, proti, piekļuve; analīze un izpratne; kritisks izvērtējums; izmantošana; radīšana un iesaistīšanās (Grizzle & Wilson, 2011).

Skolotājs savu darbu galvenokārt organizē, balstoties uz mācību standartu un programmu, kurā noteikts, kas skolēniem ir jāapgūst pamata un vidējās izglītības posmā. 2018. gadā LR Ministru kabinetā tika apstiprināts pilnveidotais pamatizglītības standarts, savukārt vispārējais vidējās izglītības standarts ir apstiprināts 2019. gadā. Izglītības dokumentos ir atvēlēta vieta medijpratības aspektiem, taču termins *medijpratība* neparādās. Šī tematika galvenokārt tiek ieviesta, izmantojot informācijas atlases, apkopošanas un izvērtēšanas prasmi. Savukārt digitālā pratība ir spēja droši un atbilstoši definēt, piekļūt, pārvaldīt, integrēt, sazināties, novērtēt un radīt informāciju, izmantojot digitālās tehnoloģijas un tīkla ierīces, lai piedalītos ekonomiskajā un sociālajā dzīvē (Teng, 2018). Tas nozīmē, ka arī augstāk minētā definīcija demonstrē galvenokārt informācijpratības aspektus, taču *informācija* ir ļoti plašs jēdziens.

Mācību priekšmeta programmas latviešu valodā palīdz skolotājiem īstenot Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumi Nr. 747 “Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem” un 2019. gada 3. septembra noteikumi Nr.416. “Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem”, nosakot plānotos skolēnam sasniedzamos rezultātus valodu mācību jomā. Izvērtējot latviešu valodas mācību priekšmeta programmu pamatskolā no 4. līdz 9. klasei (Andrejeva, 2020), ir redzamas būtiskākās tendences, kā

medijpratības tematika izpaužas izglītības saturā latviešu valodas mācību stundās

Par informācijas ieguvu saruna tiek uzsākta jau 4. klasē, apgūstot tematu “Maizes valoda”. Temata apguve notiek, meklējot un atlasot informāciju no dažādiem avotiem (tīmeklī un drukātos izdevumos) par maizi un tās izplatību. Tas nozīmē, ka šajā vecuma posmā skolēni tiek iepazīstināti ar dažādiem informācijas avotiem – kā primārais ir nosaukts tīmeklis, taču skolotāja ziņā ir informēt skolēnus par citiem informācijas avotiem. Tādā veidā notiktu arī pirmā iepazīšanās ar masu mediju daudzveidīgo vidi, ja skolotājs kā citus avotus izmantotu arī laikrakstus vai žurnālus. Būtu vērtīgi, ja 4. klasē skolēni tekstu sāk arī novērtēt, pievēršot uzmanību, vai informācijai ir norādīts avots un autors, piemēram, meklējot un atlasot informāciju, kā svētkus svin citās zemēs. Līdztekus tiek mudināts domāt par procesu, kā atrast šo informāciju, piemēram, izmantojot precīzus atslēgvārdus. Būtiski papildinājumi saturā notiek 5. klasē, kad skolēni apgūst tematu “Manas ielas/pagasta vēstījums”. Izmantojot informāciju apkārtējā vidē, skolēni apgūst sintaktiskās konstrukcijas, līdztekus domājot par informācijas daudzveidību, taču netiek pārrunāts par to, kāda ir informācijas ietekme noteiktā vidē. Šajā gadījumā būtu noderīgi runāt par ietekmi uz skolēnu, ģimeni, radniekiem, respektīvi, precizēt tās jomas vai cilvēkus, kurus konkrētais vēstījums var ietekmēt vai mainīt ierasto lietu kārtību.

Daudzveidīgi un apjomīgi medijpratības tematika tiek atklāta 6. klasē un 7. klasē. 6. klasē medijpratības tematika parādās saistībā ar informācijas ieguvu, apstrādi un prasmi ar to dalīties. Šajā posmā tiek nosaukts viens no medijpratībā būtiskiem jēdzieniem – *dezinformācija*, skolēniem pašiem ir jānoskaidro tā definīcija.

Līdztekus 6. klasē tiek skarta arī mediju joma. Skolēni tiek iesaistīti darbībās, kuru sasniedzamie rezultāti ir – kritiski izvērtē mediju saturu, balstoties uz mediju funkcijām, kā arī mijiedarbojas ar masu medijiem pašizpaušmē. Piemēram, skolēniem ir jāīsteno projekts: jāveido papīra formāta izdevums, ziņas interneta mājaslapā (piemēram, skolas vai novada mājaslapā) vai jāfilmē TV ziņas, kuru runātie teksti iepriekš jāizveido arī rakstveidā. Līdztekus satura veidošanas prasmēm skolēni gūst informāciju arī par profesiju jomu, jo atbilstoši projekta darba izvēlei atlasa profesiju sarakstu un, izmantojot profesiju datubāzēs iekļauto informāciju, izveido pienākumu sarakstu žurnālistam, redaktoram, korektoram, multimediju dizaina speciālistam. Tādējādi tiek veidota izpratne par žurnālista darba specifiku, kas sniedz priekšstatu arī par mediju vides īpatnībām un pazīmēm.

7. klasē skolēni pievēršas arī mediju žanriem, piemēram, intervijām. Tādējādi skolēni izprot medijpratības sasniedzamo rezultātu – izprot mediju lomu un funkcijas demokrātiskā sabiedrībā. Izpratnes veidošanu par mediju vidi demonstrē arī temats “Avīžu un žurnālu valoda. Kas raksturīgs preses izdevumu

valodai?”. To apgūstot, skolēni vēro preses izdevuma virsrakstus un teksta uzbūvi. Savukārt zināšanas par drukātajiem masu medijiem pilnveido uzdevums – veido kopsavilkumu, kādus periodiskos izdevumus zina, kā tos var dalīt, kā atšķiras dažādu periodisko izdevumu saturs. Tādējādi tiek noteikta mediju loma un funkcijas sabiedrībā.

8. un 9. klases būtiskākā atšķirība no iepriekšējā posma ir sociālo mediju akcentēšanu. Šajās klasēs galvenokārt tiek pilnveidots sasniedzamais rezultāts – salīdzina vairākus informācijas avotus, izvēlas ticamākos, pamato savu izvēli. Integrē un interpretē informāciju no dažādiem avotiem. Izvēlas mērķim atbilstošu informācijas apstrādes un strukturēšanas veidu. Sociālie mediji tiek atklāti tematā “Sociālo mediju lietošana profesionālos nolūkos. Kā kritiski lasīt vēstījumu sociālajos medijos un radīt savu vēstījumu” un demonstrē to divējādo dabu – sociālie mediji ir gan informācijas avots izklaidei, informācijas iegūšanai izglītībai, gan pašizpaušmes līdzeklis. Aplūkojot pašizpaušmi, tiek skarti arī komunikācijas ētikas jautājumi. Savukārt skolēnu masu mediju pārzināšanas loks tiek papildināts ar konkrētu tīmekļa vietni – lsm.lv, kurā skolēniem ir jālasa sadaļā “Dezinformācija” ievietotie materiāli un ziņa un jāatpazīst manipulācijas tehnikas.

Jāsecina, ka izglītības posmā no 4. līdz 9. klasei tiek skarti vairāki medijpratības un informācijpratības elementi. Sākotnēji dominē informācijpratība, vēlākajos posmos tiek akcentēti atsevišķi mediju vides jautājumi.

Vidējās izglītības posmā skolēni turpina apgūt medijpratības jautājumus, jāpiebilst, ka mācību saturs vidusskolā ir organizēts moduļu veidā – “Valoda un sabiedrība”, “Stilistika”, “Valodas struktūra”. Medijpratībai mācību programmā ir paredzēts arī konkrēts modulis – “Mediji, valoda un ietekme”. Modulī medijpratības tematika galvenokārt tiek atainota kā valodas līdzekļu nozīme vēlamā satura un ietekmes veidošanā kā tradicionālajos, tā arī jaunajos medijos.

Vidusskolas posmā arvien vairāk kā mācību avots tiek izmantoti masu mediji. Piemēram, apgūstot tematu “Latviešu valodas daudzveidība”, skolēniem tik piedāvātas vairākas aktivitātes, kas mudina lasīt/pētīt mediju saturu: *pēta apvidvārdu lietojumu ikdienas valodā, plašsaziņas līdzekļos un daiļliteratūrā, izmantojot latviešu valodas korpusu; pēta latviešu valodas daudzveidību tuvākajā apkārtnē: uzrakstos publiskajā telpā (lingvistiskajā ainavā), plašsaziņas līdzekļos, tūristiem piedāvātajos informatīvajos izdevumos u.c.* (Lazdiņa, Murinska, Šalme, & Urbanoviča, 2020). Savukārt šo aktivitāšu sasniedzamais rezultāts saistīts ar valodas līdzekļu, sintakses un interpunkcijas pārzināšanu, nevis medijpratības pilnveidi. Līdzīgas aktivitātes, kur masu mediji galvenokārt tiek izmantoti kā avoti, ir redzamas arī citos moduļos, piemēram, “Stilistika” (*veido oriģinālu darba sludinājumu vai uzņēmuma vizītkarti sociālo tīklu vietnē; savstarpēji vērtē izveidotā teksta iedarbību uz adresātu*), “Valodas

struktūra” (*vēro, raksturo un analizē verbālos un neverbālos izteiksmes līdzekļus, kā arī zīmes, simbolus dažādās TV pārraidēs, videolekcijās, publiskajās runās*) (Lazdiņa et al., 2020). Tiesa, minētās aktivitātes tiešā veidā neveido priekšstatu par mediju vidi, taču parāda tekstu daudzveidību un mediju tekstu (precīzāk – publicistikas) atšķirību no citiem. Medijpratībai ir cieša saikne arī ar tekstu un tā lietojumu, kas definīcijās, piemēram UNESCO definīcijā, netiek akcentēts. Šīs ir metavalodas zināšanas, kuras attīsta mediju satura kritisku patērēšanu un analīzi.

Visplašāk medijpratības saturs ir integrēts modulī “Mediji. Valoda. Ietekme”. Modulis ir veidots secīgi, aptverot galvenos masu mediju aspektus, jo komunikāciju starp sabiedrības grupām un indivīdiem nodrošina masu mediji. Savukārt komunikācija nozīmē informācijas, ideju, emociju nodošanu – pārsūtīšanu, pārraidīšanu, izplatīšanu. Komunikāciju ilustrē pamata komunikācijas modelis, kas ietver sūtītāju, informāciju vai vēstījumu un saņēmēju. Komunikācijas zinātne nodarbojas ar cilvēku komunikācijas modeļu, komunikācijas procesu un komunikācijas problēmu izzināšanu un izpēti (Rožukalne, 2020).

Temats “Mediju veidi un to funkcijas” ļauj pārdomāt un izvērtēt savus un savas ģimenes mediju lietošanas paradumus, jo līdztekus mediju apkopošanai, skolēni cenšas noteikt, kādas emocijas viņos raisa konkrētie mediji, tādējādi definēt mediju funkcijas un to daudzveidību, kā arī ietekmi sabiedrībā. Ētiska informācijas nodošanas prasme tiek aktualizēta tematā “Lingvistiskās uzvedības ētika medijos”.

Tematā tiek konkretizēti piemēri, kurus ir iespējams izmantot, lai apgūtu tematu – skolēni tiek aicināti iepazīt reklāmas drukātajos un digitālajos medijos un identificēt un salīdzināt valodas un vizuālos līdzekļus, it īpaši mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus (piemēram, metaforas un hiperbolas), kuri lietoti reklāmu veidošanā. Būtiski, ka pēc tam klasē tiek pārrunāts par reklāmas tekstu specifiku, to iedarbīgumu uz adresātu. Komunikācijas ētika tiek pilnveidota, izvērtējot arī publisko komunikāciju, piemēram, politiķu uzstāšanos vai uzņēmumu komunikāciju. Līdztekus medijpratības tematiem saturā latviešu valodas mācību priekšmetā ir iekļauti arī informācijpratības jautājumi, piemēram, *lasa populārzinātniskus rakstus; tekstā nosaka, kuri informācijas avoti ir izmantoti, kā ir veidotas atsauces, vai ir ievērotas autortiesības* (Lazdiņa, Murinska, Šalme, Urbanoviča, 2020). Tādējādi skolēns novērtē informācijas ticamību – aplūko publicēšanas laiku un vietu, iekļautos faktus un viedokļus, kā arī, kas ir informācijas adresāts.

Būtiskākā atšķirība no pamatskolas ir daudzveidīgu medijpratības tematu iekļaušana izglītības saturā vidusskolā – kritiski izvērtē mediju saturu, ētiski izmanto informāciju, nosaka mediju funkcijas, nodod informāciju, atrod un novērtē informāciju, mijiedarbojas ar medijiem. Var secināt, ka līdztekus

informācijpratībai tiek veidota izpratne par masu medijiem, piemēram, analizējot savus mediju lietošanas paradumus, tādējādi tiek noskaidrota arī motivācija, kāpēc skolēni izvēlas konkrētos medijus.

Secinājumi **Conclusions**

1. Latvijā termins *medijpratība* tiek lietots mediju vides ekspertu diskursā, savukārt izglītībā no šī termina izvairās, īpaši dokumentos un vadlīnijās. To demonstrē arī pētījuma praktiskā daļa, piemēram, mācību programmās tiek runāts par informāciju, par informācijas avotiem, par informācijas atlasī, taču netiek nosaukts, ka šīs tēmas apvieno medijpratība un informācijpratība. Respektīvi, medijpratība netiek nosaukta kā joma.
2. Izglītības saturā latviešu valodā galvenokārt dominē informācijpratība, piemēram, prasme novērtēt informācijas ticamību. Šis sasniedzamais rezultāts ir aktualizēts pamatskolas posmā. Vidusskolā līdztekus informācijas pratībai tiek iekļauti medijpratības teorētiskie aspekti, piemēram, mediju funkciju un žanru pārzināšana. Būtiski, ka šajā posmā masu medijs jeb kanāls nav tikai informācijas avots, bet tas tiek aplūkots kā objekts – tiek izvērtēta mediju vide, mediju lietošanas paradumi, tiek skarts auditorijas jēdziens.
3. Mācību programmā no 4. līdz 9. klasei dominē jēdziens *informācija* – tiek salīdzināti vairāki informācijas avoti, tiek domāts par to ticamību. Skolēni paši izveido kritērijus, kas nosaka, ka informācija ir ticama. Tādā veidā skolēni novērtē informācijas daudzveidību, piemēram, masu medijos, kā arī atšķir apmaksātu informāciju no žurnālista neatkarīgi veidota raksta/sižeta un publiskas uzstāšanās. Skolēni mācās izmantot informāciju no dažādiem avotiem un atbilstoši to interpretēt. Šajā posmā ir nozīmīgi arī informāciju attiecīgi strukturēt un atainot.
4. Mācību programmā vidusskolā arvien vairāk kā mācību avots tiek izmantoti masu mediji un arī tiek mācīts par masu medijiem, proti, tiek pārrunāta mediju vides daudzveidība, struktūra, žurnālista loma satura veidošanā. Skolēni, izvērtējot žurnālistu valodu, uzzina, ka žurnālists ir profesija. Var secināt, ka vidusskolas posmā izglītības saturā ir iekļauti visi pētījuma metodoloģijas daļā iekļautie medijpratības un informācijpratības aspekti.

Summary

There is a need to talk about media literacy through education, because teachers are the gates to public literacy. An important way to raise awareness of media literacy among teachers and pupils is to include it into the curriculum. The topic of media literacy in Latvia is currently included in the new curriculum based on competencies. Therefore, the purpose of the paper is to determine which topics of media literacy are included in the curriculum of the subject of the Latvian language and how they contribute to the level of pupils' media literacy.

The evaluation of the content of the curriculum shows the tasks that are set to activate and implement the tasks of media literacy and information literacy. Mainly those are access of information and selection, namely, skills based on search and memory. Media literacy is also fostered by awareness raising activities – summarizing and explaining specific issues to others and analysis by which pupils compare, for example, what language tools are used by social network users to achieve their goals. Development and creation of the media content are included in curriculum, for example, pupils select the most interesting and thoughtful idea and create a periodical mass media in a classroom.

The concept of information prevails in the curriculum from classes 4 to 9: a number of sources of information are compared, and their credibility is considered. In this way, students assess the diversity of information, such as in the mass media, and distinguish between paid information from a journalist's independently developed article. The secondary school curriculum increasingly uses mass media as a source and also teaches about mass media, namely the diversity of the media environment, the structure, the role of the journalist in content formation. Students also learn about this profession when assessing the language of journalists. It can be concluded that, at the secondary stage, the educational content includes all aspects of media and information literacy.

Izmantotā literatūra

References

- American Library Association. (2020). *Media Literacy in the Library: A guide for library practitioners*. Pieejams: http://www.ala.org/tools/sites/ala.org.tools/files/content/%21%20Media-Lit_Prac-Guide_FINALWEB_112020_0.pdf
- Andrejeva, A., et al. (2020). *Latviešu valoda 1.–9. klasei*. Mācību priekšmeta programmas paraugs. Rīga. Valsts izglītības satura centra (VISC) īstenotā projekta “Kompetenču pieeja mācību saturā” datu bāze "mape.skola2030.lv". Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/318>
- Buckingham, D. (2003). *Chapter Three of Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture by David Buckingham*. United Kingdom: Polity Press.
- Buckingham, D. (2007). Digital Media Literacies: rethinking media education in the age of the Internet. *Research in Comparative and International Education, Volume 2*, Number 1, 43-55.
- Grizzle, A. (2018). *Assessing Citizens' Responses to Media and Information Literacy Competencies through an online course: An Empirical Study and Critical Comparative Analysis of Experts' Views*. Doctoral Dissertation. Autonomous University of Barcelona, Spain. Pieejams: <http://hdl.handle.net/10803/666860> .
- Grizzle, A., & Wilson, C. (2011). In A. Grizzle & C. Wilson (Eds.), *Media and information literacy Curriculum for Teachers*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Paris, France

- Lazdiņa, S., Murinska, S., Šalme, A., & Urbanoviča, I. (2020). *Latviešu valoda I*. Rīga: Valsts izglītības satura centra (VISC) īstenotā projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" datu bāze "mape.skola2030.lv". Pieejams: https://mape.skola2030.lv/?page=1&view=materials&style=list&sort=newest_desc&search=&free=false
- Mārtinsons, K. (2011). *Ievads pētniecībā: stratēģija, dizaini, metodes*. Rīga: Raka.
- McDougall, J., Zezulkova, M., van Driel, B., & Sternadel, D. (2018). *Teaching media literacy in Europe: evidence of effective school practices in primary and secondary education*. NESSET II report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi: 10.2766/613204.
- Ministru Kabinets. (2016). *Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņem 2016.-2020. gadam*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/286455-par-latvijas-mediju-politikas-pamatnostadnem-2016-2020-gadam>
- Rožukalne, A. (2020). *Komunikācijas zinātne*. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/1104-komunik%C4%81cijas-zin%C4%81tne>
- Teng, J. X. (2018). *Digital literacy and beyond*. Pieejams: <https://www.unescap.org/sites/default/files/Digital%20literacy%20and%20beyond%2C%20UNESCO.pdf>
- UNESCO. (n.d.)a. *Media and Information Literacy*. Pieejams: <https://en.unesco.org/themes/media-and-information-literacy>
- UNESCO. (n.d.)b. *MIL Curriculum for Teachers*. Pieejams: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/mil-curriculum-for-teachers/>
- Wadbring, I., & Pekkala, L. (2017). In I. Wadbring & L. Pekkala (Eds.), *Citizens in a Mediated World: Introduction*. *Citizens in a Mediated World: A Nordic-Baltic Perspective on Media and Information Literacy*. Sweden: Nordiccom.